

Kitartó kutatók és „újrakezdők a periferián”

Rövid beszámoló a VI. Alföld konferenciáról, Békéscsaba, 2018. december 6.

Alig néhányan voltunk olyan kutatók Békéscsabán, az MTA KRTK RTI Alföldi Tudományos Osztályának a zsúfolt tanácstermében, akik valamennyi eddigi Alföld konferencián (korábban kongresszuson) részt vehettünk. Ne csodálkozzon tehát a kedves olvasó, ha az első gondolatom némi nosztalgiát is sugároz, hiszen nem értékelhetjük igazán a rendezvényt anélkül, hogy ne lássuk nagyobb távra visszatekintve az előzményeit, vagy a nap nyomán felmerültek alapján, a régiókutatás jövőbeli lehetőségeit.

A szisztematikus Alföld kutatások és az úgynevezett tájintézetek létrehozásának első kezdeményezője, mint közismert, Klebelsberg Kuno kultuszminiszter volt, alig egy évszázada, s aki más tekintetben is sokat tett e régióért. Nem véletlenül van szobra Szegeden és Debrecenben, s emlegetik még ma is az idősebbek, itt a Kiskunságban, akik a kor színvonalát messze meghaladóan, szép alföldi tanyai iskolákba járhattak. Az első Alföldi Tudományos Intézet 1942–1946 közötti működését nívós – akkor még igazán újdonságnak számítóan interdiszciplináris szemléletű – évkönyvek jelzik. A 2018-as év e rendezvénye, hozzá kötve 45-ik évforduló tényét, nem mást jelentett, mint Békéscsabán, az MTA Földrajzkutató Intézete keretei között, 1973 őszen, TÓTH József vezetésével megalakult Alföldi Kutatócsoport létesítésére való közös emlékezést. Ez a kis egység fejlődött tovább a 35 éve alakult MTA Regionális Kutatások Központja keretei között, kiegészülve a kecskeméti, majd később a szolnoki és debreceni csoportokkal, nemzetközi kutatási projektekben is részt vevő, pazar szakkönyvtárral is rendelkező, elismert kutatóhelyé.

Az Alföld rendszerváltozás utáni jelentős környezeti, gazdasági, települési és társadalmi átalakulásának szisztematikus kutatását közel negyedszázadon át jelentős országos és térségi politikai-döntéshozói, szakmai-tervezési és tudományos érdeklődés övezte. Különös módon ez akkor csappant meg, amikor a hazai terület- és településpolitika tevékenysége szinte kizárólag az európai fejlesztési források maximalizált elérésére kezdett irányulni. Az Alföldi Tudományos Intézet két csoportja ezután meg is szűnt, s ma lényegesen kisebb – bár igen magasan kvalifikált – kutatói és diplomás segéderői létszámmal működik Békéscsabán és Kecskemétem két egység, mint a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpontja Regionális Kutatások Intézetének Alföldi Tudományos Osztálya (a név karaktereinek száma szóközökkel 141!).

A konferencia ad hoc közössége, követve a korábban bevált és sikeresen alkalmazott hagyományokat, jól körülírt, végiggondolt és izgalmas témákat tárgyalt meg két plenáris kerekasztal beszélgetésen, és utána nyolc – általában 6-8 előadásnak teret adó – tematikus szekcióban. Ezen ismertetés címének az idézőjellel ellátott második fele volt a tanácskozás főcíme, amelyhez a résztvevőknek kiosztott csinos kis program- és absztraktfüzet elején a következő alcímek társultak: *leszakadás, válság és helyi válaszok az Alföldön és azon túl*.

Az egész napos programban 83 (!) résztvevő kapott szót, ki kerekasztal mellett (három ilyen volt), ki a gazdag alap- és alkalmazott tudományos témákat felölelő szekciókban. Nyilván ennyi résztvevő és még a nyolc szekciótéma akár rövid felsorolása is szétfeszítené ennek a kis tudósításnak a kereteit, azért inkább a benyomásaimat írom le. Már csak azért is, mert a szervezők a plenáris tudományos beszélgetésekről hangfelvételt készítettek és azt ígérték, hogy ezeknek szerkesztett változatát nyilvánosságra fogják hozni.

A legfőbb benyomásom talán az volt, hogy mind a különböző formában és szervezeti keretek között működő alföldi felsőoktatási intézményekből, kutatóhelyekről, mind az *Alföldön túlról*, az öt évvel ezelőtti létszámot messze meghaladó volt az érdeklődés a rendezvény iránt. S ami különös örömmel töltött el, mint az intézet nyugdíjas kutatóját és egykori vezetőjét: nagyon sok volt a fiatal. Legtöbben talán a 25–40 év közötti korosztályt képviselték, világos, jól

szerkesztett, esetenként nemcsak tartalmaz, de látványos előadásokkal. Talán ők lesznek az „újrakezdők”? (Hozzáteszem, én ezt a legőszintebben remélem!)

A második fontos benyomásom az volt, hogy a legkülönbözőbb társadalomtudományi megközelítések, dilemmák felvetése, megvitatása során egyfajta új, cselekvő, a dolgok megoldásában tevőlegesen is részt venni kívánó kutatók fejtették ki – időnként szokatlan és hallgatóságra nagyon impulzívan ható – álláspontjaikat, mutatták be tudományos eredményeiket. Csak néhány ilyen előadascím, példának: *autonómia és képesség tétel, társadalmi vállalkozások ökoszisztémája, felzárkóztatás-fókuszú tanodakutatás, kutatói részvétel egy deszegregációs folyamatban* stb. Furcsa érzés tehát a sorok írója számára is, hogy a rendezvény óta mást se hallunk, mint, hogy a kutatások jobb *innovatívabb és hatékonyabb* társadalmi felhasználására van szükség, ezért az MTA intézeteit át kell szervezni. Csaknem fél évszázada viszi ott Békéscsabán ez a maroknyi kiváló területi kutató a szó legszorosabb és legnemesebb értelmében vehető társadalmi innovációt, s mégis bizonytalan a sorsuk. Arról nem is szólva, hogy az Európai Unió legfrissebb régióminősítő statisztikája alapján mind az Észak- mind a Dél-Alföld az Unió legelmaradottabb húsz régiója közé tartozik. S hogyan lehetne ezen változtatni, ha nem lesznek olyan eredeti, lokális területi kutatások, amelyek ismeretében lehetséges csak valami remény e nagytájunk környezeti fenntarthatóságának, és gazdasági-társadalmi felzárkózásának a biztos tudással való megalapozásához.

Végül, nagyon érdekes volt számomra – engedtessek meg e személyes hangvétel ebben az esetben – két kortárs intézetalapító kollegával (DÖVÉNYI Zoltán és RAKONCZAI János pécsi illetve szegedi geográfus egyetemi tanárokkal) a sok fiatal résztvevő előtt egyfajta emlékező beszélgetést folytatni arról, milyen volt a *vidéki kutatói és felsőoktatási lét a rendszerváltás előtt és után*. Azon túl, hogy felejtethetetlen Mesterünknek, Tóth Józsefnek a szellemét is igyekeztünk méltó módon megidézni, a felvetett és elmondott gondolataink leginkább azt jelezték, hogy négy évtizeddel ezelőtt is éppúgy küzdeni kellett a tudományos eredményeink elfogadtatásáért, mint akár manapság. Kiemelkedően fontosnak ítéltük mindhárman az egyetemi és a kutatói tevékenységeink szoros összekapcsolódását a pályánk során, s azt, hogy a kitartó, következetesen végzett, a nemzetközi tudományos vérkeringésbe is bekapcsolódó tudományos munka győtrődéseiről, a versenyszférához képest jóval szerényebb anyagi megbecsülésért, az örömök, a sikerek, sőt a tanítványok eredményei teljes értékű kárpótlást nyújtottak. Tehát: érdemes belekezdeni. S a teremben a beszélgetésünk közben időnként végighullámozó – különböző hangzású – morajlás azt jelezte, hogy a fiatal hallgatóság talán vette a „lapot”. Jómagam az Alföld-kutatás kontinuitásának a fontosságát is érzékeltetni szerettem volna, s őszintén remélem, hogy az akkori, pillanatnyi, majd a későbbi visszajelzések e dolog a tudatosulásának a megnyilvánulásaiént értelmezhetők.

Aktív koromban kollegáim, gyakran viccelődve, már szinte követelték: „Hol az idézet az előadásom végén?” Ott Békéscsabán is elmondtam az alábbi, sajnos nagyon aktuálisnak tetsző WEÖRES Sándor idézetet: „A tudomány és a művészet hazája nem a lét, az *esse*, hanem a lehetőség, a *posse*, s ha a létben megnyilvánul, attól a lét lesz gazdagabb; a tudomány és a művészet részéről végtelen alázat, hogy a létben magát megnyilatkoztatni engedni, hiszen minden alakot öltése fogyatékos. És ha tudomány és a művészet eltűnik az emberi sorsból: nem az ő pusztulása lesz ez, hanem fogyatékos megnyilvánulásoké, s e megnyilvánulások gazdájáé, az emberé.” Úgy érzem, hogy teljesen azonosulni tudok a tartalmával – akár éppen ezen konferenciára vonatkoztatva is azt.

Csatári Bálint, Kecskemét